

Erik Allardt

Lauri Karvonen & Susan Sundback

PROFESSOR ERIK ALLARDT (1925–2020) avled i Helsingfors den 25 augusti 2020 i en ålder av 95 år. Svenska litteratursällskapet i Finland sörjer en långvarig och aktiv stöttepelare som bland annat var styr-elseledamot, hedersmedlem och mottagare av Tollanderska priset. Finländsk vetenskap och internationell samhällsforskning har mist en märkesman.

Erik Allardt växte upp i ett medelklasshem i Helsingfors. Fadern Arvid Allardt, som dog när Erik var i yngre tonåren, var jurist. Modern Marita Ingeborg, född Heikel, var folkskolläraryrke och yrkesverksam under Allardts uppväxttid. Både faderns och moderns släkt präglades av en stark bildningstradition och, såsom han själv skriver i sina memoarer, av en ”borgerlig radikalism”. Fröet till ett samhällsintresse och till självständigt tänkande såddes tidigt hos honom.

Allardt gick i skola vid Nya svenska läroverket. Redan före sin studentexamen tjänstgjorde han som frivillig vid Hangöfronten i början av fortsättningskriget. När han tagit studenten inkallades han som reguljär soldat och deltog i strider huvudsakligen i Fjärrkarelen.

Efter kriget inledde Allardt sina studier vid Helsingfors universitet och skrev så småningom in sig vid den nygrundade statsvetenskapliga fakulteten. Efter studier i sociologi, psykologi och allmän statslära och en kandidatexamen 1947 fortsatte han studierna med sikte på högre examina. Hans doktorsavhandling om miljöbetingade differenser i skilsmässofrekvensen framlades till offentlig granskning i november 1952. Arbetet anses allmänt markera den moderna sociologins genombrott i Finland. Ett övergripande normteoretiskt betraktelsesätt i kombination med en systematisk empirisk analys av såväl statistiskt material som intervjuer uppträdde här för första gången i sociologisk forskning i landet.

Ett knappt år efter disputationen reste Allardt med familj till USA med stöd av ett ettårigt forskarstipendium beviljat av Rocke-

feller Foundation. Vistelsen delades mellan Harvard och Columbia University. Vid det förstnämnda lärosätet hade Allardt enligt egen utsago åtskilliga anpassningsproblem, medan sejouren vid det senare blev desto mer givande och betydelsefull. Amerikansk sociologi befann sig i en vital utvecklingsfas, och Allardt kom att stifta nära bekantskap med bland andra Robert Merton, som skapat en form av funktionalistisk teori lämpad för konkret samhällsanalys – det vill säga sådant som Allardt skulle komma att ägna ett starkt intresse. Av särskilt stor betydelse blev hans bekantskap med Seymour Martin Lipset; denne var USA:s ledande auktoritet inom politisk sociologi.

Allardts status inom och bidrag till internationell politisk sociologi är måhända inte allmänt kända i Finland. Hans samarbetspartner hörde till det internationella toppskiktet på området. Gruppen samlades särskilt inom ramen för den år 1949 grundade International Sociological Association. Då Allardt 1959 valdes in i dess styrelse bildades Committee on Political Sociology. Detta samarbetsorgan publicerade antologier som blivit klassiska. År 1963 ordnade gruppen en konferens i Finland som kom att befästa Allardts roll inom den internationella politiska sociologin. Hans bidrag på området blev mycket uppmärksammat. Särskilt hans analys av kommunismens agrara fästen – så kallad ödemarkskommunism – framstår som ett landmärke. I Finland utgav han bland annat boken *Social struktur och politisk aktivitet* (1956) där han testar den så kallade korstryckshypotesen på ett lyckat sätt; här var inspirationen från Columbiakollegan Paul Lazarsfeld märkbar. Arbetet är ett framstående exempel på den för Allardt typiska ”teorin på mellannivå”, anpassad till analys och tolkning av konkreta samhällsfrågor.

Allardts forskning berörde emellertid i lika stor utsträckning flera andra sociologiska kärnområden. År 1964 gav han ut boken *Samhällsstruktur och sociala spänningar*. Den baserade sig på Émile Durkheims teori om hur arbetsfördelningen i samhället påverkar hur samhällets institutioner, organisationer och sociala relationer gestaltar sig. Med detta breda teoretiska anslag skapade Allardt en utmärkt grund för en förståelse av den snabba strukturella omvandlingens effekter i Finland. Boken blev både en vetenskaplig milstolpe och ett inflytelserikt bidrag till samhällsdebatten.

På 1970-talet fördes en livlig diskussion om välfärdsstatens utveck-

ling med ökande korporativism, individualisering och byråkratisering. Till denna debatt lämnade Allardt 1975 ett tungt komparativt bidrag genom boken *Att ha, att älska, att vara. Om välfärd i Norden* som undersökte vad de mätbara skillnaderna mellan länderna betydde för människors behov och lycka. Med begreppsapparaten ”having-loving-being” vidgades perspektivet på välfärdssamhället från det materiella till det subjektivt upplevda.

På 1970-talet skedde också ett etniskt uppvaknande i Europa. Allardt analyserade temat teoretiskt i *Implications of the Ethnic Revival in Modern, Industrialized Society. A Comparative Study of Linguistic Minorities in Western Europe* (1979) och tillämpat samt empiriskt tillsammans med Christian Starck i *Språkgränser och samhällsstruktur. Finlandssvenskarna i ett jämförande perspektiv* (1981).

Allardt följde utvecklingen inom sin disciplin aktivt och med ett öppet sinne. När den så kallade kulturella vändningen på 1980-talet slog igenom i sociologin, publicerade han boken *Sociologi. Symbolmiljö, samhällsstruktur och institutioner* (1985) där han slår broar mellan strukturella och institutionella förhållanden å ena sidan och kulturella faktorer å den andra. Boken blev måhända inte fullt så inflytelserik som hans tidigare arbeten, men visar på den konstruktiva öppenhet varmed han bemötte nya strömningar inom sin vetenskapsgren. Ser man till helheten var Allardts produktivitet och tematiska bredd enastående. I allt publicerade han ett tjugotal böcker och över 600 vetenskapliga artiklar på svenska, engelska och finska.

Erik Allardt blev professor i sociologi vid Helsingfors universitet i januari 1958, några år efter att den tidigare tjänsteinnehavaren Veli Verkko avlidit. Allardts tid som professor sammanföll med de stora årskullarnas intåg vid finländska universitet och med samhällsvetenskapernas starka expansion. Sociologi blev ett ytterst populärt ämne; vid mitten av 1960-talet hade Allardt hela 1 500 studenter. Han kom därmed att utbilda nära nog hela generationer av finländska studenter, av vilka många sedermera intog inflytelserika poster i samhället. Hans professur var finskspråkig och undervisningen skedde på majoritetsspråket. Allardts undervisning fungerade som en effektiv bro mellan hans nordiska och internationella kontakter och det finska Finland. Publiceringen av *Sosiologia* (1958) på finska tillsammans med Yrjö Littunen, det vill säga den lärobok i sociologi som är känd som

”Allardt-Littunen”, blev särskilt betydelsefull. Efter översättningen till svenska några år senare blev boken allmänt läst vid universitet i hela Norden under många år.

Av lika stor betydelse var Allardts gärning inom forskarutbildningen. Tiotals sociologer disputerade under hans handledning. Han var också ytterst generös med sin tid när det gällde disputationer vid andra lärosäten. Han betonade att disputationer inte bara handlade om lärdomsprov utan även utgjorde tillfällen att lära sig nytt. I allt iklädde han sig opponentren drygt fyrtio gånger.

Vid sidan av sitt vetenskapliga och pedagogiska värv axlade Allardt betydande administrativa uppdrag. Särskilt vid Finlands Akademi, där han från och med 1970-talet spelade en central roll, har hans arbete lämnat bestående spår. Han medverkade till att vitalisera relationerna mellan högskoleväsendet och Finlands Akademi, vilket innebar en statushöjning för akademien. Särskilt under sina två treårsperioder (från och med 1986) som ordförande för det vetenskapliga centralrådet vid Finlands Akademi innehade Allardt en nyckelroll. År 1995 förlänades han titeln akademiker.

Allardts roll i internationellt forskningssamarbete har redan tangenterats; även i dessa sammanhang innehade han viktiga förtroendeuppdrag. I en finlandssvensk kontext bör hans uppdrag som kansler för Åbo Akademi 1992–1994 nämnas. Därmed återknöt och befäste han det band till akademien som skapats redan då han som ung forskare deltog i det i Åbo grundade Westermarcksamfundets verksamhet.

Erik Allardt intog en särställning inom finländskt samhälls- och kulturliv. I en tid då även det akademiska livet kännetecknades av en överpolitisering och djupa andliga skyttegravar utmärkte han sig genom sin öppenhet, intellektuella nyfikenhet och sin konstruktiva hållning. Tillsammans med hans monumentala vetenskapliga gärning gjorde detta honom till en institution i republiken Finland.